

en vägledning

OECD:s verktyg för riskhantering –

för företag och investerare i områden med svaga regeringar

Produktion: Utrikesdepartementet,
Enheter för internationell utrikespolitik, (UD-IH)
Formgivning/layout: Press-, informations- och kommunikationsenheten
Tryck: Edita Stockholm, juli 2007
Artikelnr: UD 07.030
ISBN: 91-7496-378-3

en vägledning

OECD:s verktyg för riskhantering –

för företag och investerare i områden med svaga regeringar

Förord

Globaliseringen har ökat företags möjligheter att agera internationellt. Såväl FN som OECD arbetar med att öka kunskapen hos multinationella företag om hur handel och investeringar är kopplade till sociala och humanitära frågor och säkerhet. Världens lagar skall efterlevas av företag och upprätthållas av regeringar. I vissa fall brister regeringarna i implementering av lagar och där behöver utländska företag råd om hur man skall agera i de länderna.

FN:s Global Compact och OECD har bland annat, i samarbete med företag och det civila samhället, tagit fram verktyg som kan hjälpa företag som arbetar i konfliktområden. Den svenska regeringen stödjer dessa instrument och arbetar för att informera om dessa initiativ för att företag ska kunna agera ansvarsfullt.

Denna handbok är en översättning av det verktyg som tagits fram av OECD för att ge företag praktisk vägledning om hur svåra situationer i konfliktområden kan hanteras. Dessutom föreslås hur företag kan bidra till en hållbar utveckling och maximera de positiva konsekvenserna av sin verksamhet.

Företag uppmuntras att arbeta för att implementera egna etiska riktlinjer om mänskliga rättigheter, miljö, arbetsrätt och korruption. Den svenska regeringen uppmuntrar näringslivet att ta socialt och miljömässigt ansvar, inte minst i länder där den nationella lagstiftningen är bristfällig. Du håller nu i din hand ett exempel på vad regeringen gör för att stödja företagens arbete att agera rätt i riskområden.

Sten Tolgfors
Handelsminister

Innehållsförteckning

Rapport från investeringskommittén.....	7
Generell bakgrund.....	7
Utformningen av riskverktyget.....	8
Användningen av riskverktyget.....	9
Förslag till insatser.....	9
OECD:s verktyg för riskhantering för investerare i områden med svaga regeringar.....	11
1. Inledning.....	13
2. Att följa lagar och relevanta internationella instrument.....	16
2.1. <i>Allmänt</i>	16
2.2. <i>Mänskliga rättigheter och hantering av säkerhetsstyrkor</i>	17
2.3. <i>Att bekämpa korruption och penningtvätt</i>	20
3. Ökad omsorg i företagsledningen.....	22
3.1. <i>Policyfrågor</i>	22
3.2. <i>System för företagsledning</i>	23
3.3. <i>Att rapportera och lämna information</i>	25
4. Politiska aktiviteter.....	26
4.1. <i>Inblandning i lokalpolitiken</i>	27
4.2. <i>Hur hanteras offentliga tjänstemän som har intressekonflikter?</i>	28
5. Att lära känna kunder och affärspartners.....	28
6. Att påtala missförhållanden.....	29
7. Företagens roll i samhällen med svaga regeringar – en bredare syn på egenintresse.....	31
Bilaga 1. Ordlista.....	35
Bilaga 2. Informationskällor för investerare.....	45

Rapport från investeringskommittén

Generell bakgrund

Syftet med OECD:s riskverktyg för investerare i områden med svaga regeringar är dels att göra det lättare för företag att bedriva sund affärsverksamhet i länder där myndigheterna är oförmögna eller ovilliga att ta sitt ansvar, dels att främja en dialog mellan aktörerna om hur man skall skapa förutsättningar för ekonomisk och social utveckling i dessa länder. Rapporten om ett riskverktyg antogs den 10–11 april 2006 av investeringskommittén, som också enades om att överlämna den till OECD:s råd¹.

OECD:s riskverktyg är en del av de medverkande regeringarnas uppföljning av OECD:s riktlinjer för multinationella företag, som är en regeringsstödd, frivillig uppförandekodex för internationella företag. Under denna uppföljning har det förts en dialog om de etiska problem som uppstår i samband med investeringar i områden med svaga regeringar². Riskverktyget bygger på resultaten av denna dialog liksom på OECD:s rekommendation om bekämpandet av bestickning av utländska offentliga tjänstemän vid internationella affärsförbindelser, OECD:s riktlinjer för hantering av intressekonflikter i den offentliga förvaltningen samt OECD:s rekommendationer när det gäller budgetöppenhet och relevanta instrument från kommittén för utvecklingsstöd. Andra källor är internationella instrument (t.ex. FN:s deklaration om mänskliga rättigheter) och olika initiativ från den privata sektorn.

OECD:s riskverktyg är ett av många initiativ som har tagits i en mängd internationella, nationella, regionala och lokala sammanhang i syfte att hjälpa medborgarna i områden med svaga regeringar att

¹ När detta riskverktyg utformades erhöles inledningsvis ekonomiskt stöd från Belgiens regering.

² Förfarandena för genomförande av OECD:s riktlinjer användes i samband med ILO:s undersökning av bruket av tvångsarbete i Myanmar, och har på senare tid utgjort referens i samband med FN:s säkerhetsråds undersökning av olaglig exploatering av naturresurser i Demokratiska Republiken Kongo. Med utgångspunkt i denna referens har många nationella kontaktpunkter kontaktat sådana företag från medlemsländer som gör investeringar i Demokratiska Republiken Kongo. Se årsrapporterna från 2005, 2003 och 2004 om OECD:s riktlinjer för multinationella företag.

hitta lösningar på existerande problem³. Dessa initiativ bygger på kompetensen i en mängd olika organisationer – hemländernas och värdländernas regeringar, internationella organisationer, företag och näringslivsorganisationer, fackförbund och icke-statliga organisationer. Genom utvecklingen av riskverktyget vill OECD försöka stärka och komplettera dessa insatser.

Utformningen av riskverktyget

Samarbete mellan olika OECD-organ och samråd med en mängd berörda aktörer har i samtliga skeden bidragit till utformningen av ett riskverktyg för investerare i områden med svaga regeringar.

Tre samråd med en mängd aktörer har resulterat i bidrag till de problemområden som behandlas i riskverktyget. Följande samråd har genomförts:

- 1) ett expertsamråd i Paris i december 2004
- 2) ett internetbaserat expertsamråd i början av 2005
- 3) en konferens i Addis Abeba i mars 2005 med mer än 90 deltagare (främst från afrikanska institutioner) som anordnades i samarbete med OECD, Nepad⁴, FN:s Global Compact och transparency International. Inom OECD har bidrag kommit från arbetsgruppen mot bestickning, ett nätverk inom ramen för kommittén för utvecklingsstöd som ägnar sig åt konflikter, fred och utvecklingsamarbete, samt kommittén för offentlig förvaltning.

Utkastet till ett riskverktyg offentliggjordes i februari 2005 för kommentarer från allmänheten. Mer än 50 institutioner från OECD-länder och andra länder lämnade olika förslag, som har publicerats på OECD:s webbplats. I januari och februari 2006 kommenterades vidare utkastet i en andra omgång av berörda OECD-organ.

³ Dessa mycket varierande offentliga och privata initiativ omfattar bl.a. följande: Initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin (*Extractive Industries Transparency Initiative*), riktlinjer för förebyggande av våldsamma konflikter (*Guidelines on Helping Prevent Violent Conflict*) från OECD:s kommitté för utvecklingsstöd och arbetet inom dess grupp för sviktande stater (*Fragile States Group*), internationella budgetprojektet (*International Budget Project*), frivilliga principer för säkerhet och mänskliga rättigheter (*Voluntary Principles on Security and Human Rights*), FN:s konvention om korruption (*United Nations Convention against Corruption*), konfliktriktlinjer från FN:s Global Compact (*UN Global Compact's Conflict Guidelines*) och Wolfsbergsnormerna mot penningtvätt (*Wolfsberg Anti-Money Laundering Standards*).

⁴ Det nya partnerskapet för Afrikas utveckling.

Användningen av riskverktyget

OECD:s riskverktyg syftar i första hand till att användas för att skapa en dialog mellan regeringar som inte är OECD-medlemmar och andra aktörer i länder som inte har anslutit sig till OECD:s riktlinjer för multinationella företag⁵. I andra hand tjänar riktlinjerna ett syfte att användas i ett bredare sammanhang när det gäller kommitténs samarbete med icke OECD-medlemmar såsom företag, fackförbund och icke-statliga organisationer som har anslutit sig till riktlinjerna.

Förslag till insatser

Mot bakgrund av ovanstående uppmanas rådet att anta följande utkast till slutsatser:

Rådet har

- antagit rapport C(2006)69 om OECD:s riskverktyg för investerare i områden med svaga regeringar,
- erinrat om att det i OECD:s riktlinjer för multinationella företag [C(2000) 96] anges att det gemensamma målet för medverkande regeringar är att uppmuntra konkreta bidrag som de multinationella företagen kan ge till den ekonomiska, miljöpolitiska och samhällsliga utvecklingen,
- ansett det önskvärt att öka medvetenheten om de risker som investerare möter i områden med svaga regeringar och att ge sådan vägledning till investerare i områden med svaga regeringar som är förenlig med riktlinjernas mål och principer,
- konstaterat att ett viktigt internationellt politiskt mål är att skapa villkor som behövs för utveckling i de områden där myndigheterna är oförmögna eller ovilliga att ta sitt ansvar och att såväl regeringar och internationella organisationer som multinationella företag kan utnyttja sin särskilda kompetens för att bidra till satsningarna på att stärka regeringsstrukturerna i dessa områden,
- uppmanat medverkande regeringar i OECD att i samband med politiska insatser som involverar investerare i områden med svaga regeringar ta vederbörlig hänsyn till OECD:s riskverktyg, som beskrivs i tillägget till rapport C(2006)69,

⁵ En regeringsstödd, frivillig uppförandekodex för multinationella företag.

- med stöd av OECD rekommenderat en så omfattande spridning som möjligt av riskverktyget och en aktiv användning av riskverktyget av företag, branschorganisationer, fackförbund, organisationer i det civila samhället, internationella finansiella institutioner och andra aktörer både från OECD-området och andra områden samt av regeringar i länder som inte är medlemmar,
- beslutat att offentliggöra rapport C(2006)69.

OECD:s verktyg för riskhantering för investerare i områden med svaga regeringar

Områden med svaga regeringar definieras som investeringsmiljöer där regeringar är oförmögna eller ovilliga att ta sitt ansvar. Dessa "regeringsmisslyckanden" leder till mer omfattande nederlag i politiska, ekonomiska och samhällliga institutioner, vilket i sin tur bildar grundval för långvarigt våld, brottslighet och korrupktion och hindrar den ekonomiska och sociala utvecklingen. Ungefär 15 procent av världens befolkning lever i sådana områden, särskilt i Afrika söder om Sahara.

För internationellt verksamma företag är områden med svaga regeringar bland de mest utmanande investeringsmiljöerna i världen. OECD:s riskverktyg syftar till att hjälpa företagen – särskilt små och medelstora företag – att klara dessa utmaningar. Det föreligger ett tydligt behov av ett sådant verktyg och näringslivet stöder också detta arbete. Frågan om investeringsansvar i områden med svaga regeringar har diskuterats många gånger inom OECD:s investeringskommitté och med de nationella kontaktpunkterna⁶ (NKP) i samband med genomförandet av OECD:s riktlinjer för multinationella företag. G8 har givit stöd till OECD:s initiativ på detta område – i kommunikén från G8-toppmötet i Gleneagles efterlystes en "utformning av OECD-riktlinjer för företag med verksamhet i områden med svaga regeringar"⁷.

Verktyget utgår från grundtanken att ett varaktigt utträde ur fattigdom måste drivas fram av ledarna och folket i de berörda länderna. Endast de kan utforma och genomföra de reformer som krävs. Företagen kan ge ett viktigt stöd i det arbetet. Verktyget syftar till att öka företagens medvetenhet om den roll de kan spela, och hjälpa dem att hantera denna roll på ett mer effektivt sätt.

När det gäller regeringarnas roll i utformningen av lämpliga policyramar, uppmanar OECD:s investeringskommitté alla regeringar att samarbeta med kommittén för att uppnå det gemensamma målet att

⁶ Nationella kontaktpunkter är regeringskontor (ibland med medverkan av företrädare för företag, fackföreningar och icke-statliga organisationer) i vart och ett av de 39 länder som har anslutit sig till OECD:s riktlinjer för multinationella företag. De har i uppgift att sprida kännedom om OECD:s riktlinjer bland multinationella företag med verksamhet i, eller med bas i, det berörda landet.

⁷ Kommunikén från G8-toppmötet i Gleneagles, punkt 10c i uttalandet om Afrika.

fortlöpande förbättra den offentliga förvaltningen. Policyramen för investeringar innehåller konkreta råd på tio politikområden i syfte att bidra till att skapa inhemska villkor som behövs för ökade privata investeringar (t.ex. sund offentlig förvaltning och bekämpande av korruption, rättvisa och effektiva skattesystem, utveckling av de mänskliga resurserna, effektiv konkurrenspolitik och förbättrad infrastruktur). Policyramen utformades i ett samarbete mellan regeringar och en mängd aktörer, och företrädare för mer än 60 OECD-länder och andra länder som deltog i processen. Investeringskommittén vill samarbeta med alla regeringar – även de i områden med svaga regeringsstrukturer – i syfte att förbättra den offentliga förvaltningens effektivitet och att skapa förutsättningar för hållbar ekonomisk utveckling och större välbefinnande för medborgarna.

Avslutningsvis har investeringskommittén noterat det intresse som företag, icke-statliga organisationer och fackförbund visar för utvecklingen av riskverktyget genom de bidrag de har lämnat till utformningen av det, och deras ihållande intresse av att använda det. Kommittén vill också uttrycka sin önskan om fortsatt samarbete med dessa aktörer för att främja användningen av detta verktyg. I synnerhet när det gäller att utveckla en mer omfattande resursguide för företag som vill kartlägga olika konkreta erfarenheter av att klara de utmaningar som detta verktyg är avsett att behandla. Kommittén föreslår att riskverktyget används i OECD:s dialog med icke-medlemsstater.

1. Inledning

OECD:s investeringskommitté har i uppgift att öka investeringarnas bidrag till tillväxt och hållbar utveckling. Kommittén konstaterar att varaktiga förbättringar av medborgarnas välfärd i områden med svaga regeringar förutsätter ökade privata investeringar – både inhemska och internationella – och effektiva institutioner för offentlig och privat förvaltning.

Det är i första hand regeringarna som har ansvaret för att dessa betingelser skapas. Ett återkommande tema i OECD:s investeringskommittés arbete med OECD:s riktlinjer för multinationella företag är att företagens ansvar går hand i hand med regeringarnas ansvar. "Områden med svaga regeringar" definieras som investeringsmiljöer där regeringarna inte kan eller vill ta sitt ansvar för att skydda rättigheter (inbegripet egendomsrättigheter), tillhandahålla grundläggande offentliga tjänster (t.ex. sociala program, utbyggnad av infrastrukturen, polisiär verksamhet och förebyggande övervakning), säkerställa att den offentliga förvaltningen är ändamålsenlig och effektiv⁸. Dessa "regeringsmisslyckanden" leder till mer omfattande misslyckanden i politiska, ekonomiska och samhälleliga institutioner – det vill säga svaga regeringsstrukturer.

De mer omfattande institutionella misslyckandena skapar situationer som leder till många etiska dilemman och utmaningar för företagen. Som företagen själva noterar är områden med svaga regeringar bland de mest utmanande investeringsmiljöerna i världen. Vid sidan av de vanliga ekonomiska och affärsrelaterade riskerna i alla investeringsmiljöer, skapar områden med svaga regeringar etiska dilemman och risker som härrör direkt från regeringsmisslyckanden – t.ex. omfattande korruption, utpressning, långvarig brottslighet och våldsamma konflikter, övergrepp från säkerhetsstyrkor, tvångsarbete och kränkningar av rättssäkerheten. OECD:s investeringskommittés syfte med att utveckla detta riskverktyg är att hjälpa investerare i områden med svaga regeringar att klara dessa problem och risker genom att rikta deras uppmärksamhet mot den vägledning som finns i OECD:s

⁸ Gruppen för sviktande stater inom Kommittén för utvecklingsstöd karakteriserar "sviktande stater" som regeringar med begränsad vilja och/eller förmåga att uppfylla medborgarnas grundläggande behov. Uttrycken "sviktande stater" och "svaga regeringar" beskriver investeringsmiljöer som är mycket lika varandra.

instrument och mot resultaten av det breda samråd som kommittén har genomfört i denna fråga⁹.

Internationella instrument ger olika typer av vägledning som är av potentiellt intresse för många aktörer, inbegripet regeringar och företag. Dessa instrument kan särskilt hjälpa investerare genom att tillhandahålla gemensamma affärsetiska begrepp och principer. De alltmer utvecklade internationella instrumenten ger vägledning på sådana områden som respekt för de mänskliga rättigheterna, korrupsionsbekämpning, informationsspridning och miljöskydd. I vissa fall är instrumenten riktade direkt till företagen (t.ex. OECD:s riktlinjer för multinationella företag). I andra fall skapar de skyldigheter för regeringarna att omsätta begreppen och principerna i nationell lagstiftning (t.ex. OECD:s konvention om bekämpande av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser), vilket i sin tur påverkar företagens rättsliga skyldigheter.

Det är meningen att investerare skall följa lagarna och beakta de etablerade internationella begreppen och principerna i sin verksamhet världen över, inbegripet i områden med svaga regeringar. Några internationella instrument rör förvaltningsfrågor inom offentlig sektor. OECD:s instrument av denna typ omfattar en mängd frågor inom offentlig sektor (t.ex. förvaltning av budgetsystem eller intressekonflikter inom den offentliga sektorn). Dessa instrument är riktade till regeringarna, men kan också vara användbara för investerare i områden med svaga regeringar som ett stöd för att identifiera och förstå de risker som uppstår till följd av regeringsmisslyckanden. Det är i denna anda – att hjälpa företagen att förstå investeringsmiljöerna i områden med svaga regeringar – som det föreliggande riskverktyget utnyttjar instrumenten för offentlig sektor.

Den viktigaste skillnaden mellan investeringar i områden med svaga regeringar och i värdländer med starkare regeringar har inte att göra med de begrepp och principer som tillämpas vid genomförandet av investeringarna, utan med den omsorg som krävs för att dessa begrepp

⁹ OECD:s investeringskommitté har anordnat en mängd samråd efter det att investeringar i områden med svaga regeringar först började diskuteras i början av 2001. Det har bland annat genomförts samråd med företag, fackföreningar och icke-statliga organisationer från OECD-regioner och andra länder. OECD-organ och internationella finansinstitut har också medverkat. En sammanfattning av den senaste samrådsomgången finns på: www.oecd.org/daf/investment/guidelines och i bilaga 6 i 2005 *Annual Report on the OECD Guidelines for Multinational Enterprises*.

och principer skall kunna omsättas i praktisk handling. De "ökade risker" som föreligger i områden med svaga regeringar (t.ex. när det gäller korruption, kränkningar av de mänskliga rättigheterna och av internationell rätt) skapar ett behov av "ökad omsorg" för att se till att företagen följer lagarna och de relevanta internationella instrumenten.

Kommittén konstaterar att dess insatser endast är ett av många internationella initiativ som syftar till att hjälpa människor i områden med svaga regeringar att finna den väg som leder till framgångsrik ekonomisk utveckling¹⁰. Kommitténs avsikt är att ge ett mervärde som bygger på dess erfarenheter av OECD:s riktlinjer och på etablerad sakkunskap inom OECD. Verktøget är icke-normativt och förenligt med riktlinjernas mål och principer.

Verktøget för riskhantering innehåller en lista med frågor som företagen kan ställa sig när de överväger nära förestående eller framtida investeringar i områden med svaga regeringar. Frågorna rör följande områden:

- Att följa lagar och relevanta internationella instrument
- Ökad omsorg i företagsledningen
- Politiska aktiviteter
- Att lära känna kunder och affärspartners
- Att påtala missförhållanden
- Företagens roll i samhällen med svaga regeringar – en bredare syn på egenintresse

Avslutningsvis skall noteras att riskverktøget inte skapar några skyldigheter för företagen, utan tillhandahålls av OECD så att investerare kan använda det i deras egna bedömningsförfaranden i samband med investeringar i områden med svaga regeringar. Frågorna påverkar inte heller lydelsen eller kommentarerna i OECD:s riktlinjer för multinationella företag. Riskverktøget kan inte användas som grund för att ta

¹⁰ Andra initiativ genomförs t.ex. av OECD, FN och anslutna regeringar. OECD:s kommitté för utvecklingsstöd (DAC) har inlett flera initiativ som utgör komplement till detta riskverktøg, bl.a. DAC:s riktlinjer för förebyggande av våldsamma konflikter och utformningen av DAC:s principer för engagemang i sviktande stater (*Principles on Engagement in Fragile States*). FN:s Global Compact har publicerat en *Business Guide to Conflict Impact Assessment and Risk Management* (juni 2002). Initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin, som främjar öppenhet på budgetsystemens intäktsida i syfte att underlätta en mer effektiv användning av utvinningsindustrins intäkter i värdländer med svaga regeringar, kompletterar och stärker detta riskverktøg.

upp enskilda fall, men nationella kontaktpunkter och berörda aktörer kan använda det som en kompletterande källa till information och idéer när de ställs inför frågan om ansvarsfulla investeringar i områden med svaga regeringar (vilket de också kan göra med andra texter från OECD och andra organisationer där dessa frågor behandlas) ¹¹.

2. Att följa lagar och relevanta internationella instrument

Företagen har samma omfattande ansvar i områden med svaga regeringar som i andra investeringsområden – de förväntas uppfylla sina rättsliga förpliktelser och följa relevanta internationella instrument på sådana områden som mänskliga rättigheter, korruptionsbekämpning, arbetsmarknadsfrågor (inbegripet de centrala arbetsrättsliga reglerna) och miljöskydd. Till följd av att rättssystemen och den politiska dialogen i områden med svaga regeringar (nästan per definition) inte fungerar väl, är de internationella instrument som ger vägledning om godtagbar praxis särskilt användbara i detta sammanhang. Företagen bör fundera noggrant över vad lagar och relevanta internationella instrument kan betyda för deras verksamhet, med hänsyn till den egna branschens särdrag, verksamhetsmiljöer och affärsstrategier.

Frågor för övervägande

2.1. Allmänt

- Litar företaget på att det i denna investeringsmiljö kommer att kunna bygga upp en affärspolicy och affärsprocesser som gör det möjligt för företaget att följa gällande lagstiftning och relevanta internationella instrument, bl.a. OECD:s riktlinjer för multinationella företag? Om svaret på denna fråga är nej, vilka slutsatser drar då företaget när det gäller sin investeringsstrategi?
- Hur kan företaget hålla sig underrättat om, och bedöma (såväl positiva som negativa) konsekvenser av sin investering i värdlandet?

¹¹ OECD:s riktlinjer för multinationella företag antogs i juni 2000 vid OECD:s rådsmöte på ministernivå. Rådets beslut i juni 2000 är ett bindande beslut där anslutna regeringar gör utfästelser om genomförandet av riktlinjerna. Beslutet ger vägledning om förfarandet i enskilda fall. Förhandlingarna och besluten om texten i riktlinjerna och om tillämpningsförfarandena utgjorde ett samlat paket. Därför kan tillämpningen i enskilda fall endast ske med hänvisning till texten i riktlinjerna.

- Försöker företaget involvera berörda aktörer, särskilt lokala aktörer, i denna process?
 - Vilka åtgärder vidtar företaget för att undvika situationer där det kan komma att förvärra existerande problem (t.ex. kränkningar av de mänskliga rättigheterna, våldsamma konflikter, korruption i statligt ägda företag)?
 - Vilka åtgärder vidtar det för att lindra eventuella, negativa konsekvenser?
- Kan företaget använda och bidra till utvecklingen av internationella normer för ansvarsfullt företagande som är av relevans för dess verksamhet i områden med svaga regeringar? Normerna kan omfatta mänskliga rättigheter (t.ex. frivilliga principer för säkerhet och mänskliga rättigheter - *Voluntary Principles on Security and Human Rights*), korruptionsbekämpning (t.ex. Internationella handelskammarens uppföranderegler och rekommendationer om bekämpande av utpressning och mutor, sextegsprocessen (*Transparency International's Business Principles for Countering Bribery: TI Six Step Process*) samt främjande av öppenhet och ansvarsstagande både när det gäller offentliga och privata aktörer (t.ex. initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin)?¹²

2.2. Mänskliga rättigheter och hantering av säkerhetsstyrkor

- Vilka åtgärder vidtar företaget för att värna de mänskliga rättigheterna hos de människor som berörs av företagets verksamhet, sett till världlandets internationella förpliktelser och åtaganden?¹³

¹² Initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin är ett exempel på ett sådant initiativ. OECD:s investeringskommitté har vid två tillfällen ställt sig bakom initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin. Se arkivdokument 1 i ordförandens rapport från de nationella kontaktpunkternas årsmöte 2005 och arkivdokument 1 i ordförandens rapport från 2003.

¹³ Denna fråga utgår från rekommendation II.2 i OECD:s riktlinjer. I kommentaren till denna rekommendation sägs följande: "Också om det huvudsakligen är statsmakten som ansvarar för främjandet och tryggheten av de mänskliga rättigheterna, har företagen en viss roll i situationer där företagens verksamhetssätt och de mänskliga rättigheterna konfronteras. Därför uppmanas de multinationella företagen att respektera de mänskliga rättigheterna, inte enbart i förhållande till sina anställda utan också i förhållande till andra som berörs av deras verksamhet, på ett sätt som står i samklang med världlandets internationella förpliktelser och åtaganden." (punkt 4 i kommentarerna).

- Är företaget välinformerat om relevanta principer för företagande och mänskliga rättigheter?
- Vilka åtgärder vidtar företaget för att bedöma värdlandets förmåga och vilja att respektera de mänskliga rättigheterna?

Försöker företaget extra omsorgsfullt besvara frågor av följande art:¹⁴

- Respekterar regeringen, andra viktiga politiska organ och icke-statliga aktörer de mänskliga rättigheterna? Förhindrar icke-statliga aktörer utövandet av de mänskliga rättigheterna?
 - Respekterar de parter som är inblandade i en eventuell väpnad konflikt i landet den internationella humanitära rätten?
 - Har värdregeringen full kontroll över sitt territorium? Om inte, vilken är situationen för de mänskliga rättigheterna i de områden som ligger utanför regeringens kontroll och respekteras den internationella humanitära rätten om väpnad konflikt råder?
 - Vad visar externa bedömningar av regeringens tidigare resultat när det gäller respekt för de mänskliga rättigheterna och efterlevnad av internationell humanitär rätt?
 - Vilka åtgärder vidtas av värdregeringen, internationella organisationer och andra aktörer för att förbättra den rådande situationen?
- Hur kan företaget hantera investeringar där konsekvensanalyser ger vid handen att det föreligger allvarliga problem vad avser respekten för de mänskliga rättigheterna och andra förpliktelser? Klargörs det i företagets policy att verksamheten skall bedrivas på ett sådant sätt att andras åtnjutande av de mänskliga rättigheterna inte förhindras?

¹⁴ Projektet Mänskliga rättigheter och affärsverksamhet inom det danska institutet för mänskliga rättigheter (*Danish Institute for Human Rights*) utarbetar ett diagnosverktyg som kallas Human Rights Compliance Assessment i syfte att hjälpa företag att upptäcka kränkningar av de mänskliga rättigheterna som kan uppkomma till följd av företagets verksamhet och som drabbar anställda, lokalbefolkning och andra berörda parter. Detta verktyg finns på www.hrca.humanrightsbusiness.org.

- Vilka åtgärder kan företaget vidta för att se till att det har möjlighet att försöka uppnå tvistlösning genom dialog eller andra fredliga medel?
- Vilka åtgärder kan företaget vidta för att se till att dess hantering av omlokaliseringar som kan få konsekvenser för lokalbefolkningen (inbegripet ursprungsfolk) inte förhindrar åtnjutandet av de mänskliga rättigheterna eller fungerar som en konfliktorsak?
- I områden med svaga regeringar förekommer ofta extremt allvarliga säkerhetsrisker, och företagen måste vara särskilt vaksamma för att hantera säkerhetsriskerna i dessa miljöer. Regeringarna har den viktigaste rollen när det gäller att upprätthålla lag och ordning och uppfylla sina förpliktelser i fråga om de mänskliga rättigheterna. Företag bör dock se till att deras hantering av säkerhetsfrågorna är förenlig med de mänskliga rättigheterna. Innehåller företags policy sunda metoder för hantering av relationerna med offentliga¹⁵ och privata¹⁶ säkerhetsstyrkor (t.ex. frivilliga principer för säkerhet och mänskliga rättigheter (*Voluntary Principles on Security and Human Rights*)? Följande frågor är särskilt viktiga:
 - Hur vill företaget skydda sina anställda och anläggningar mot hot som uppstår i samband med våldsamma konflikter och mot utpressning och annan brottslig verksamhet (t.ex. stölder, väpnade rån och kidnappningar)?
 - Kan företaget hantera säkerhetsfrågorna på ett sätt som främjar de mänskliga rättigheterna? Kan företaget lita på att dess hantering av de anställdas och anläggningarnas säkerhet inte sker på bekostnad av lokalbefolkningens säkerhet?

¹⁵ Företag kan ha nytta av att konsultera *Voluntary Principles on Security and Human Rights*. Under rubriken "Samspel mellan företag och offentlig säkerhet" (*Interactions between companies and public security*), ger dessa principer vägledning om säkerhetsarrangemang, offentliga säkerhetsstyrkors utplacering och uppförande, konsultationer och rådgivning samt reaktioner på kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Se www.voluntaryprinciples.org för ytterligare information.

¹⁶ Företag kan ha nytta av att konsultera *Voluntary Principles on Security and Human Rights*. Under rubriken "Samspel mellan företag och offentlig säkerhet" (*Interactions between companies and public security*), ger dessa principer vägledning om att det ibland kan vara nödvändigt att anlita privata säkerhetsföretag som komplement till offentliga säkerhetsstyrkor, om regeringarna är oförmögna eller ovilliga att erbjuda en rimlig säkerhetsnivå. Se www.voluntaryprinciples.org för ytterligare information.

- Har företaget identifierat och analyserat de säkerhetsrisker som kan finnas i verksamhetsmiljön? Följer företaget god praxis vid konfliktkonsekvensbedömningar (eventuellt med användning av verktyg som har utvecklats inom ramen för olika internationella initiativ)?¹⁷
- För företaget ett fortlöpande samråd med den offentliga säkerhetstjänsten i värdlandet, regeringarna i hemlandet och värdlandet samt med lokala grupper om konsekvenserna av deras säkerhetsarrangemang?
- Vilka åtgärder vidtar företaget för att kontrollera de anlitade säkerhetsföretagens bakgrund? Kan företaget lita på att dess hantering av säkerhetsfrågorna inte oavsiktligen stöder eller finansierar väpnade grupper som kan ligga bakom kränkningar av de mänskliga rättigheterna eller den internationella humanitära rätten?
- Vilken policy har företaget när det gäller att registrera och rapportera trovärdiga påståenden om kränkningar av de mänskliga rättigheterna? Hur planerar företaget att skydda sina informationskällor och garantera deras säkerhet?

2.3. Att bekämpa korrupktion och penningtvätt

- Vilka åtgärder kan företaget vidta för att avhålla sig från att direkt eller indirekt erbjuda, utlova, ge eller begära mutor eller andra otillbörliga fördelar för att erhålla eller bibehålla affärsverksamhet eller andra oegentliga fördelar?
- Klargörs det i företagets policy att sådan verksamhet som inte kan bedrivas utan användning av korrupktion eller penningtvätt är utesluten? Klargörs det i företagets policy att anställda i praktiken måste respektera lagstiftningen mot korrupktion och penningtvätt?

¹⁷ Företag har tillgång till en rad sådana resurser, t.ex. FN:s Global Compact *Business Guide for Conflict Impact Assessment and Risk Management*, och material som tillhandahålls av Världsbankens *Conflict Prevention and Reconstruction Unit*. www.worldbank.org/conflict. Se också International Alert's *Conflict-Sensitive Business Practice: Guidance for Extractive Industries*. www.international-alert.org/.

- Vilka åtgärder vidtar företaget för att avhålla sig från att använda underleverantörskontrakt, inköpsorder eller konsultavtal som ett sätt att kanalisera betalningar till offentliga tjänstemän, anställda hos affärspartners eller till deras släktingar eller affärsförbindelser?
- Vilka åtgärder vidtar företaget för att se till att ersättningar till ombud är skäligen och endast avser befogade tjänster?¹⁸ Finns det förteckningar över ombud som anlitas vid transaktioner med offentliga organ och statsägda företag, och har vederbörande myndigheter tillgång till dessa förteckningar?
- I förekommande fall, följer företaget internationella normer för att förhindra penningtvätt? Följer företaget framför allt rekommendationerna från arbetsgruppen för finansiella åtgärder mot penningtvätt (*Financial Action Task Force*) om omsorgs- och utredningsplikt (*customer due diligence*) och bokföring, om redovisning av transaktioner och eftergivenhet av tvivelaktig art, samt om andra åtgärder för att hindra penningtvätt och finansiering av terrorism.¹⁹
- Vilka åtgärder vidtar företaget, om det har samröre med utlandsregistrerade affärspartners, för att se till att dessa inte är inblandade i penningtvätt, bestickning och annan otillåten ekonomisk verksamhet? Kontrollerar företaget till exempel affärspartners rykte, begär man att få information om det andra bolaget eller om dess ägandeförhållanden; ber man partnern att motivera sin utlandsregistrering?²⁰

¹⁹ I de fyrtio rekommendationerna från Arbetsgruppen för finansiella åtgärder mot penningtvätt ingår bl.a. rekommendationer för finansiella institut och icke-finansiella företag (t.ex. fastighetsföretag och kasinon) samt yrkesområden (t.ex. juridik och bokföring). Rekommendationerna omfattar områden som omsorgs- och utredningsplikt (*customer due diligence*) och bokföring, redovisning av transaktioner och eftergivenhet av tvivelaktig art, samt om andra åtgärder för att hindra penningtvätt. De fyrtio rekommendationerna finns på följande adress: www.fatf-gafi.org.

²⁰ Se bilaga 3 (*Due diligence and offshore companies*) i *International Association of Oil and Gas Producers' Guidelines on Reputational Due Diligence*.

3. Ökad omsorg i företagsledningen

Företagen har i stor sett samma ansvar i områden med svaga regeringar som i andra länder – de förväntas identifiera och exploatera olika investeringsmöjligheter, följa hemlandets och värdlandets lagar och de internationella instrument som är relevanta för deras verksamhet. De ökade risker som föreligger i områden med svaga regeringar skapar ett behov av ökad omsorg i företagsledningen – t.ex. insamling av information, interna förfaranden, relationer med affärspartners (inbegripet ombud, samriskföretag och dotterbolag) och anlitanande av externa organ för juridiska tjänster, revision och rådgivning – för att se till att rättsliga skyldigheter och relevanta internationella normer uppfylls.

Frågor för övervägande

3.1. Policyfrågor

- Ingår de begrepp och principer som utgör grundval för relevanta lagar och relevanta internationella instrument i företagets affärskultur och dess policy? Se nedan för ytterligare diskussion om företags policy när det gäller mänskliga rättigheter, internationell humanitär rätt och korruptionsbekämpning.
 - Vad gör styrelsen (eller annat organ med det yttersta ansvaret för investeringen) för att främja dessa begrepp och principer?
 - Framgår det tillräckligt tydligt av företagets policy vilka konsekvenser relevanta lagar och internationella instrument får för företagets affärsverksamhet?
 - Tillhandahålls mer detaljerade riktlinjer till anställda som sannolikt kommer att ställas inför svåra situationer?
- Vilka åtgärder vidtar företaget för att om möjligt uppmuntra affärspartners, bl.a. leverantörer och underleverantörer, att tillämpa sådana principer för affärspraxis som är förenliga med OECD:s riktlinjer? Ökar företaget sin omsorg när det gäller att

främja användningen av dessa principer hos företagets dotterbolag, samriskföretag, ombud, leverantörer och underleverantörer samt andra affärspartners i områden med svaga regeringar?

3.2. System för företagsledning

- Vilka åtgärder vidtar styrelsen för att se till att företagets policy, lagar och relevanta internationella instrument verkligen följs?
 - Är den högre ledningen och styrelsemedlemmarna tydligt och aktivt engagerade när det gäller att se till att investeringar i områden med svaga regeringar genomförs i enlighet med företagets policy, med lagstiftningen och relevanta internationella instrument?
 - Ställer styrelsen i samband med investeringar i områden med svaga regeringar extra resurser till förfogande för att genomföra sin policy och följa lagar och relevanta internationella instrument?
 - Iakttar styrelsen ökad omsorg för att se till att företaget inför och vidmakthåller en adekvat intern kontroll inom företaget, särskilt vid investeringar i områden med svaga regeringar?
 - Genomför styrelsens revisionsenhet (eller annat relevant organ) regelbundet oberoende undersökningar av hur företagets policy, lagar och relevanta internationella instrument följs, särskilt vid investeringar i områden med svaga regeringar?
- Iakttar styrelsen ökad omsorg inom företaget genom exempelvis ledningssystem, och adekvat intern kontroll som kan skapa förutsättningar för att hantera de ökade riskerna förbundna med verksamhet i områden med svaga regeringar?

- Företaget bör använda sunda metoder för företagsledning (t.ex. de som anges i olika internationella initiativ)²¹ i sin affärsverksamhet världen över, och samtidigt visa än större och ökad omsorg för att neutralisera de större riskerna i områden med svaga regeringar.
- Anställda på alla nivåer – från högre ledning till fältarbetare – bör vara medvetna om vilka konsekvenser som företagets policy, lagar och relevanta internationella instrument får för deras arbete. Framför allt bör anställda som arbetar i områden med svaga regeringar få särskilt stöd i samband med de problem som uppstår vid affärsverksamhet i svåra miljöer t.ex. specialutbildning om hur man ser skillnad på korruption och utpressning, eller rådgivning om när man inte bör inlåta sig i affärer eftersom riskerna är för stora att förknippas med kränkningar av de mänskliga rättigheterna, korruption eller annan brottslig verksamhet.
- Personalpolitiken (t.ex. befordringar, ersättningar, betygsättning, disciplinära åtgärder och internrevision) bör skapa reella incitament för anställda att följa såväl företagets policy som lagar och relevanta internationella instrument.
- Anställningsmetoderna bör medföra att potentiella arbetstagare som är oförmögna eller ovilliga att följa lagen och efterleva företagets politik och relevanta internationella instrument sorteras bort.²²

²¹ Det finns en mängd normer och riktlinjer för ledningssystem som kan hjälpa företagen att införa lämpliga metoder för företagsledning. Se t.ex. Transparency Internationals sexstegsprocess för utveckling och tillämpning av en policy mot mutor, som omfattar 1) styrelsens och den högre ledningens antagande av en policy mot mutor, 2) planering av tillämpningen (t.ex. undersökning av rättsliga krav, kartläggning av risker som är specifika för företaget), 3) utformning av program mot mutor, 4) genomförande av programmen, 5) övervakning och 6) resultatutvärdering genomförd av styrelsen och den högre ledningen. Se också Internationella handelskammarens *Rules of Conduct and Recommendations on Combating Extortion and Bribery: 2005 Edition*. www.iccwbo.org/policy/anticorruption/icccfccd/index.html.

²² Se också avsnitt V i detta riskverktyg om "Att lära känna kunder och affärspartners". De *Guidelines on Reputational Due Diligence* som tagits fram av *International Association of Oil and Gas Producers* ger företag vägledning om sunda förfaranden vid anställning av arbetstagare (samt för att välja ut och sköta kontakterna med affärspartners som ombud, entreprenörer osv.). Detta omfattar bl.a. identifieringen av "varningsflaggor", det vill säga egenskaper hos enskilda eller inslag i transaktioner som ger en signal om att företaget bör vara särskilt vaksamt när det gäller att syna relationen till den anställde eller affärspartnern. Dessa riktlinjer finns på www.ogp.org.uk/pubs/356.pdf.

- Anställda bör kunna vara säkra på att, om de går miste om affärer på grund av att de följt företagets policy, relevanta internationella instrument eller hemlandets eller värdlandets lagar, kommer att få stöd av sina överordnade och inte drabbas av negativa konsekvenser.
- Anställda bör känna till vart de skall vända sig för att få hjälp (t.ex. via särskilda telefonnummer eller larmförfaranden) när de befattar sig med kränkningar av lagstiftningen eller bristande efterlevnad av företagets politik och relevanta internationella instrument.
- Företaget bör avstå från diskriminerande eller disciplinära åtgärder mot anställda som i god tro lämnar rapporter till ledningen eller i förekommande fall till behöriga myndigheter om sådan verksamhet som strider mot lagen, OECD:s riktlinjer eller företagets politik. Hur sker uppföljningen av rapporter som lämnas i god tro om sådan verksamhet?

3.3. Att rapportera och lämna information

- Säkerställer företaget att aktuell, regelbunden och pålitlig information offentliggörs beträffande dess verksamhet, struktur, finansiella situation och resultat? Offentliggörs informationen för företaget som helhet och, då det är tillämpligt, per affärsområde eller geografiskt område?²³
- Tillämpar företaget höga kvalitetsnormer för offentliggörande, redovisning och revision när det gäller verksamheten i områden med svaga regeringar?
 - Visar företaget ökad omsorg för att se till att den ekonomiska redovisningen av verksamheten i områden med svaga regeringar kontrolleras av lämpliga oberoende externa revisorer?

²³ *Global Reporting Initiative* (GRI) är en process med en mängd aktörer och oberoende institutioner vars uppgift är att utforma och sprida globalt accepterade riktlinjer för hållbarhetsredovisning. Dessa riktlinjer kan användas på frivillig basis av organisationer vid redovisning av den miljörelaterade, ekonomiska och sociala dimensionen av deras verksamhet, produkter och tjänster. Se www.globalreporting.org för ytterligare information.

- Visar företaget ökad omsorg för att se till att armlängdsprincipen tillämpas vid värdering av transaktioner mellan närstående bolag, i synnerhet när sådana transaktioner rör verksamhet i områden med svaga regeringar?
 - Visar företaget ökad omsorg när det offentliggör information om känsliga transaktioner (t.ex. sådana som inbegriper höga regeringstjänstemän och politiker, utlandsbaserade enheter, säkerhetsstyrkor eller ombud i områden med svaga regeringar)?
 - Samarbetar företaget med andra företag, med regeringarna i hemlandet och värdlandet och med internationella finansinstitut (t.ex. genom deltagande i initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin (*Extractive Industries Transparency Initiative*) för att lämna fullständig information om vinstflöden från investeringarna (t.ex. royalties, skatter, underskriftsbonus och naturabetalningar) till värdlandets regering?
- Vilka åtgärder vidtar företaget för att öka tillgängligheten till den information som kan göra det lättare för medborgare eller kunder att till överkomligt pris ta del av den information som företaget offentliggör och, om så krävs, sprida informationen i samhällen som inte har tillgång till tryckta eller elektroniska medier?

4. Politiska aktiviteter

I alla samhällen kan företagen spela en legitim och nyttig roll i den politiska processen. Om investerare genom politisk verksamhet försöker vinna oegentliga fördelar kan de komma att kränka lagarna i hemlandet eller värdlandet eller misslyckas med att uppfylla internationella normer.

Områden med svaga regeringar karakteriseras av institutionella brister av institutionella brister som förhindrar den offentliga och privata sektorn från att spela sin roll på ett effektivt sätt. Följande brister kan nämnas: Det finns inga fungerande system för att öka den etiska medvetenheten inom den offentliga och privata sektorn, tjänstemän

på alla regeringsnivåer har orimliga och godtyckliga maktbefogenheter, det saknas såväl regler för investeringsskydd som förfaranden för upphandling och för kontroll av den hela offentliga förvaltningens ekonomi och styrning (detta gäller också statliga företag).

I områden med svaga regeringar måste investerare ofta upprätta politiska allianser med höga statstjänstemän och politiker för att skydda sina investeringar mot förhöjda risker för direkt eller indirekt expropriering. Sådana risker uppstår för att de politiska aktörernas befogenheter inte kontrolleras på ett lämpligt sätt – genom sina politiska aktiviteter skapar investerarna i själva verket ett informellt system för investeringsskydd, vilket kompenserar avsaknaden av ett regelbaserat rättighetskydd.

Frågor för övervägande

4.1. Inblandning i lokalpolitiken

- Vilka åtgärder kan företaget vidta för att se till att det avhåller sig från olämplig inblandning i lokala politiska aktiviteter?
- Vilka åtgärder kan företaget vidta för att se till att det inte ger olagliga bidrag till dem som kandiderar till offentliga ämbeten, till politiska partier eller andra politiska organisationer? Uppfyller bidragen kraven på offentlig öppenhet?
- Vilka åtgärder kan företaget vidta för att se till att dess politiska verksamhet i områden med svaga regeringar inte stöder och medverkar till brottslighet eller korruption eller förvärrar konflikter?
- Hur kan företaget visa ökad omsorg i relationerna med höga statstjänstemän och politiker (t.ex. genom styrelsens godkännande och kontroll av dessa relationer)?
- Hur kan företaget visa ökad omsorg för att se till att välgörenhets- och sponsorsprogram inte utnyttjas i olagliga syften?

- Vilka åtgärder kan företaget vidta för att avhålla sig från att eftersträva eller acceptera undantag som inte nämns i lagar eller regelverk rörande bl.a. miljöskydd, hälsovård, säkerhetsfrågor, arbetsmarknadsfrågor, beskattning och finansiella incitament?
- Vilka åtgärder kan företaget vidta för att skapa ökad öppenhet och tydlig legitimitet när det gäller dess politiska aktiviteter (t.ex. genom samarbete med legitima medborgargrupper eller branschföreningar)?

4.2. Hur hanteras offentliga tjänstemän som har intressekonflikter?

- Vilka åtgärder kan företaget vidta för att identifiera intressekonflikter förknippade med offentliga tjänstemän med vilka det har politiska eller affärsmässiga relationer?
- Vilken policy har företaget när det gäller att hantera de risker som är förknippade med sådana politiska och affärsmässiga relationer med offentliga tjänstemän som kan ge upphov till intressekonflikter?
- Hur visar företaget ökad omsorg för att hantera "risksituationer" vad gäller intressekonflikter? Ett exempel skulle kunna vara förhandlingar om villkoren i ett offentligt-privat samriskföretag som involverar ett företag och en statstjänsteman vars intressen som privatperson strider mot hans offentliga åligganden.

5. Att lära känna kunder och affärspartners

I områden med svaga regeringar riskerar investerare i högre utsträckning att upprätta relationer med anställda, kunder eller affärspartners som kan skada företagets rykte eller leda till brott mot lagstiftningen eller till andra kränkningar (t.ex. av de mänskliga rättigheterna). Investerare i områden med svaga regeringar har intresse av att visa ökad omsorg när man hanterar dessa risker och flera näringslivsorganisationer har utfärdat riktlinjer för att hjälpa företagen i detta avseende.²⁴

²⁴ Se t.ex. *Wolfsberg Standards on Anti-Money Laundering* (www.wolfsberg-principles.com), samt *Guidelines on Reputational Due Diligence*, publicerade av *International Association of Oil and Gas Producers*. www.ogp.org.uk/pubs/356.pdf.

Frågor för övervägande

- Har företaget visat ökad omsorg genom att informera sig om huruvida personer i värdlandet, som det kan komma att ha affärsmissiga eller politiska relationer med, inte är inblandade i kriminalitet, korruption eller våldsamma konflikter?
- Hur visar företaget ökad omsorg för att se till att det inte, genom sina affärsrelationer, underlättar brottslighet, korruption och kränkningar av de mänskliga rättigheterna eller bidrar till att underblåsa våldsamma konflikter (t.ex. genom ökad omsorg vid insamling av information, val av anställda och affärspartners, avtalspraxis, analyser och beslut, dokumentation och uppföljande kontroller)?²⁵
- Visar företaget ökad omsorg för att inte delta i missbruk av transaktioner som kanaliseras via utlandsbaserade finanscenter eller via företaget självt (företagspraxis som gör det möjligt för enskilda eller organisationer att dölja sin identitet och sin inblandning i transaktioner)?²⁶

6. Att påtala missförhållanden

Information om missförhållanden (inbegripet brott och kränkningar t.ex. av mänskliga rättigheter och principer om privat eller offentlig korruption) kan ha särskilt stor betydelse i värdländer med svaga regeringsstrukturer som har få institutioner (t.ex. en fri press, ett välutvecklat rättsväsende och välutvecklade revisionsorgan, aktiva och fria fackföreningar och ett civilt samhälle) som kan samla in och kanalisera information (då sådan verksamhet är riskabel när det saknas skydd för de grundläggande rättigheterna). När företag analyserar och hanterar investeringar i områden med svaga regeringar kommer de ibland över dylik information och överlämnar den till regeringarna i hemlandet och värdlandet, till internationella organisationer eller massmedia.

²⁵ Se *Guidelines on Reputational Due Diligence*, publicerade av *International Association of Oil and Gas Producers*. Dessa riktlinjer ger information om alla sidor av företagens relationer till anställda och affärspartners.

²⁶ Se *Behind the Corporate Veil: Using Corporate Entities for Illicit Purposes* (OECD 2001) för en ingående diskussion om denna fråga.

Även om utländska företag kanske har större möjligheter att skydda sig själva än de flesta medborgare i områden med svaga regeringar, finns allvarliga och reella risker med att säga sin mening i sådana miljöer, t.ex. hot mot anställdas fysiska säkerhet och mot anläggningar samt hot om expropriering. Det är viktigt för investerare i områden med svaga regeringar att ta hänsyn till kostnader, fördelar och risker med att offentliggöra eller dela med sig av information. Deras analys är beroende av den konkreta situationen i värdlandet, missförhållandenas art och de kanaler som finns för att meddela sådan information.

Frågor för övervägande

- Om ett företag planerar att investera på ett sätt som sannolikt kommer att försätta det i en situation där företaget ofta kommer att få kännedom om och tvingas hålla tyst om allvarliga missförhållanden som är direkt eller indirekt relaterade till dess närvaro i landet, har det då också övervägt de risker som uppstår i sammanhanget (t.ex. rättsliga konsekvenser av att medverka till missförhållanden, skador på företagets rykte eller på dess interna företagskultur)?
- Vilka kanaler finns för att dela med sig av information eller påtala missförhållanden? Har regeringen i värdlandet inrättat särskilda larmförfaranden eller en ombudsmannafunktion? Skulle företaget kunna använda sig av de särskilda larmförfaranden och ombudsmannafunktioner som värdlandsregeringar och internationella organisationer ställer till förfogande?²⁷ Kan det användas sig av diplomatiska kanaler? Är det troligt att diskussioner bakom kulisserna med aktörer i värdlandet är en framkomlig väg?
- Vilka är de troligaste fördelarna, kostnaderna och riskerna med de olika konsekvenserna av ett företags beslut att vidarebefordra information om missförhållanden till allmänheten eller till behöriga regeringsorgan eller internationella organisationer?

²⁷ Det finns flera sådana hjälpmedel. Världsbanken undersöker t.ex. anklagelser om bedrägeri och korruption rörande Världsbankens personal och de projekt som banken finansierar. Den tar emot klagomål från personalen och från allmänheten via e-post, telefon och brev. Följande e-postadress används för att sända in klagomål: investigations_hotline@worldbank.org. Företag som har stött på korruption eller blivit krävda på mutor kan rapportera detta via det särskilda telefonnummer som tillhandahålls av USA:s handelsdepartements *Trade Compliance Centre* eller till www.mac.doc.gov/tcc.

- Vilka kostnader eller risker skulle detta innebära för företagets ägare, anställda och andra intressenter?
- Skulle företaget kunna tänka sig att inleda samarbete med andra företag, näringslivsorganisationer, internationella organisationer, fackföreningar eller organisationer i det civila samhället för att minska risken för represalier till följd av att man vidarebefordrar information om missförhållanden?

7. Företagens roll i samhällen med svaga regeringar – en bredare syn på egenintresse

“Regeringsmisslyckanden” och relaterade problem med rättighetskränkningar (inbegripet investerares rättigheter), våld och korruption, innebär höga kostnader för företag. Det kan handla om missade möjligheter, men även om direkta kostnader. Enskilda företag och hela branscher kan därför komma att anse att det ligger i deras egenintresse – som viktiga medlemmar i värdsamhällen med svaga regeringar – att hjälpa dessa samhällen att inleda institutionella reformer. De roller som de kan spela med framgång på detta område är inte alltid väldefinierade och det kan föreligga risker med att företaget engagerar sig på detta område.

Ett varaktigt utträde ur fattigdom och osäkerhet måste drivas fram av ledarna och folket i de berörda länderna. Aktörer i värdländerna – inbegripet medborgare, politiker och statstjänstemän – har det främsta ansvaret för att reformera institutionerna i områden med svaga regeringar. Internationella organisationer och hemländernas regeringar kan ge ett viktigt stöd.

OECD:s samråd om vilka roller företagen kan spela för att främja institutionella reformer i områden med svaga regeringar ledde till att en mängd olika synsätt framträdde. Vissa deltagare i samråden välkomnade ett sådant engagemang. De noterade att multinationella företag är relativt kraftfulla aktörer i värdländer med svaga regeringar och att de kan befinna sig i en bättre position än de flesta medborgare i dessa länder när det gäller att förespråka reformer. Andra deltagare framhöll de risker som är förknippade med att företagen uppfattas som associerade med eller rentav delaktiga i regimen i dessa områden. Det kan vara klokt för investerare i områden med svaga regeringar att visa

att man vill göra trovärdiga ansträngningar att främja bättre politik och praxis både i den offentliga och privata sektorn. Andra däremot motsatte sig kraftfullt att företagen bedriver ett politiskt arbete, eftersom de fruktar att detta ofrånkomligen urartar till olämplig inblandning i den lokala politiken.

I diskussionen om hur företag kan stödja ansträngningarna i värdländer med svaga regeringar att genomföra institutionella reformer, var deltagarna i samråden vanligen eniga om vikten av samarbete. Multinationella företag kan bidra genom att arbeta tillsammans med värdlandets företag och branschorganisationer, fackföreningar och organisationer i det civila samhället. De noterade också att det skulle kunna vara bra med partnerskap som involverar internationella organisationer, hemlandsregeringar och internationella företag, fackförbund och organisationer i det civila samhället. Initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin nämndes av många som ett bra exempel på ett internationellt partnerskap med många aktörer i syfte att främja reformer av skattesystemet och ökad öppenhet.

Frågor för övervägande

- Använder företaget sitt inflytande på politiska aktörer på ett positivt sätt, inte bara för att förhandla fram direkta villkor för investeringarna, utan också för att avvärja konflikter och främja mer omfattande reformer? Framför allt, försöker företaget där så är möjligt främja följande:
 - Efterlevnad av internationell rätt och värdlandets lagar och principer samt av relevanta internationella instrument?
 - Ökad rättsäkerhet och förbättrat skydd av rättigheter (inbegripet egendomsskydd)?
 - Ökad allmän säkerhet i linje med internationellt överenskomna principer?
 - Antagande av etiska program för den offentliga sektorn på sådana områden som korrupcion, intressekonflikter och politiska bidrag?

- Utformning av sådan lagstiftning och politik som utgör ett stöd för effektiva marknader och en verkningsfull offentlig sektor (inbegripet konkurrenspolitik, en konkurrenskraftig och öppen offentlig upphandling samt lämpliga reformer av bestämmelser och av statsföretagen)?
- Öppenhet och samråd vid antagande och genomförande av lagstiftning och offentlig politik samt i den politiska processen? Omfattar detta en möjlighet att lätt och till överkomligt pris få tillgång till regeringsinformation om politik som påverkar företaget eller andra berörda parter?
- Hur använder företaget sitt samarbete med värdregeringar (samariskföretag, koncessioner och delegerade förvaltningskontrakt) för att främja respekten för allmänt godtagna policypraxis (t.ex. på skatteområdet, etik inom offentlig sektor inbegripet undvikande av intressekonflikter, ledning av statliga företag och dessa företags efterlevnad av principer för affärspraxis som är förenliga med OECD:s riktlinjer)?
- Företag bör efterleva skattelagstiftningen och bestämmelserna i alla de länder där de bedriver verksamhet. I områden med svaga regeringar är svaga skattesystem ett symptom på mer omfattande regeringsmisslyckanden. Företag som betalar in stora summor i skatt till regeringar med svaga skattesystem bör bedöma vilka risker (t.ex. skadat rykte) som kan uppstå i samband med inbetalningar till skattesystem där kontroller av intäkter inte kan göras eller där utgifter inte kanaliseras på ett ekonomiskt och politiskt ansvarsfullt sätt. Om dessa risker bedöms vara betydande bör företaget ställa sig följande frågor:
 - Kan företaget inleda konstruktiva kontakter med institutioner i värdlandet i syfte att uppmuntra reformer av skattepolitiken och rådande praxis på området?
 - Vilka fördelar, kostnader och risker föreligger för ägare och andra som berörs av företagets verksamhet om företaget engagerar sig i denna fråga?

- Om företaget engagerar sig i denna fråga, hur skall det då organisera sin verksamhet så att fördelarna maximeras och riskerna för repressalier minimeras (t.ex. genom att inrätta partnerskap med organisationer i värdlandet, i regionen eller på internationell nivå), genom att inrätta partnerskap med hemlandsregeringar och internationella organisationer i syfte att främja en öppnare och ansvarsfullare skattepolitik (t.ex. genom deltagande i initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin)?
- Uppmuntrar företaget kapacitetsuppbyggnad i ett nära samarbete med lokala grupper på ett sätt som är förenligt med behovet av sund affärspraxis?
 - Kan företaget i sina relationer med affärspartners i värdlandet – särskilt statliga företag i områden med svaga regeringar – använda och upprätthålla goda principer för företagsledning och tillämpa god ledningspraxis?
 - Deltar företaget i, och ger stöd till, uppbyggnaden av värdlandets bransch- och näringslivsorganisationer, handelskammare och annat institutionellt stöd till att skapa en konstruktiv roll för företagen i värdsamhället?
 - Samarbetar företaget med lokala grupper, värdregeringar, näringslivs- och branschorganisationer, fackföreningar och icke-statliga organisationer i syfte att främja mänskliga rättigheter (bl.a. arbetsrätt), goda styresformer och hållbar utveckling?

Bilaga 1. Ordlista

Adekvat intern kontroll inom företaget. Enligt OECD:s reviderade rekommendationer om bekämpande av bestickning (artikel V) omfattar detta bl.a. följande:

- Utformning av uppförandenormer.
- Företagets ledningsprocesser och internkontroll följer adekvata förfaranden för internrevision, bl.a. genom inrättande av övervakningsorgan som är oberoende av företagsledningen, t.ex. revisionskommittéer utsedda av styrelsen och tillsynskommittéer.
- Inrättandet av kommunikationskanaler för, och till skydd för, personer som inte är villiga att bryta mot yrkesetiska normer på uppmaning av eller efter påtryckningar från överordnade.

Armlängdsprincipen. Denna värderingsprincip tillämpas vanligen på kommersiella och finansiella transaktioner mellan närstående bolag. Den innebär att transaktioner skall värderas på samma villkor som för två varandra oberoende företag, som vart och ett handlar i eget intresse. Detta är ett viktigt begrepp i OECD:s internprissättningsregler (*Transfer Pricing Guidelines*).

Företag. I riskverket används genomgående uttrycket "företag", men detta kan tillämpas på en stor uppsättning organisationer och organisationsformer. Här kan nämnas partnerskap, börsnoterade företag, icke börsnoterade företag, statliga företag, firmor, som t.ex. advokatbyråer och revisionsfirmor.

Höga kvalitetsnormer för redovisning. Enligt OECD:s reviderade rekommendation (artikel V) och OECD:s konvention om bekämpande av bestickning (artikel 8) innebär "adekvat redovisning" följande:

- Företagen skall på lämpligt vis bokföra penningssummor som erhålls och betalas ut av företaget, och ange vad in- och utbetalningarna avser. Företaget får inte utföra transaktioner som inte bokförs eller inte kan identifieras tillräckligt. Företaget får inte heller upprätta icke bokförda konton.

- Företagen skall i sin ekonomiska redovisning offentliggöra alla väsentliga eventalförpliktelser och på ett adekvat sätt vidta sanktioner mot försummelser, förfalskningar och bedrägerier i bokföringen. De får inte bokföra fiktiva utgifter och skulder med felaktigt angivande av skuldernas uppkomst. De får inte använda falska handlingar.

Höga regeringstjänstemän och politiker är individer som innehar eller tidigare innehaft framträdande offentliga funktioner, t.ex. stats- och regeringschefer, högre politiker och regeringsmedlemmar, befattningshavare inom rättsväsende eller försvar, företagsledare i statliga bolag, viktigare funktionärer i politiska partier. Affärsförbindelser med familjemedlemmar eller närstående kolleger till högre politiker medför liknande företagsrisker som förbindelser med dessa politiker själva. Denna definition är inte avsedd att omfatta individer i ovannämnda kategorier vilka befinner sig på mellannivå eller lägre. [Definitionen är en anpassning av den definition av "politiskt utsatta personer" som anges i *Financial Action Task Force's Glossary of Terms*.]

Internationella normer för att förhindra penningtvätt. Bland dessa normer ingår bland annat de fyrtio rekommendationerna från Arbetsgruppen för finansiella åtgärder mot penningtvätt och *Customer Due Diligence for Banks* från Baselkommittén för banktillsyn. Wolfsbergnormerna har utformats av en sammanslutning av internationella banker – de ger vägledning om olika aspekter av bankernas ansvar och roll i kampen mot penningtvätt.

Internationell humanitär rätt är det regelverk som syftar till att av humanitära skäl mildra verkningarna av väpnade konflikter. Det skyddar dem som inte eller inte längre deltar i konflikter genom att reglera krigföringens medel och metoder. Den internationella humanitära rätten kallas också krigets lagar eller regler för väpnade konflikter. Även om detta regelverk riktas till stater och organiserade väpnade grupper, är kännedom om det av relevans också för företag i den mån som statliga säkerhetsstyrkor deltar i skyddet av företagets verksamhet. Ytterligare information om internationell humanitär rätt finns på www.icrc.org.

Internrevision är en oberoende aktivitet för att på ett objektivt sätt tillhandahålla garantier och rådgivning, och syftar till att öka värdet av och förbättra organisationens verksamhet. Den hjälper organisationen att uppnå sina mål genom att skapa en systematisk och disciplinerad metod för att utvärdera och förbättra effektiviteten när det gäller riskhantering, kontroll och ledning.

Intressekonflikter innebär en konflikt mellan en statstjänstemans offentliga åligganden och privata intressen, där statstjänstemannens intressen som privatperson på ett olämpligt sätt kan påverka tjänstemannens utövande av sina offentliga åligganden och ansvarsåtaganden. Källa: OECD:s riktlinjer för hantering av intressekonflikter i den offentliga förvaltningen.

Korruption innebär att en statstjänsteman eller person med förtroendepost eller annan förtroendeställning med orätt eller olagligen använder sin ställning för att erhålla fördelar för sig själv eller annan person.²⁸

Legitim politisk aktivitet. Följande kännetecken på legitim politisk aktivitet föreslogs av deltagarna i OECD:s samråd i samband med utarbetandet av riskmedvetenhetsverktyget:

- Aktiviteten syftar till att skapa ökad delaktighet och en konkurrenskraftig marknadsmiljö.
- Företaget agerar i god tro – dess avsikt är uppriktig, *bona fide* och i värdlandets intresse.
- Företaget är välinformerat om den lokala politiska situationen och förstår de nationella, regionala, lokala och etniska dimensionerna i värdlandets politik.
- Företaget samarbetar med legitima aktörer i det civila samhället och med internationella organisationer. Sådant samarbete gör det möjligt för organisationerna att förena sina kompetenser och öka samordningen och öppenheten.

²⁸ Korruption omfattar till exempel mutor till en utländsk statstjänsteman, vilket enligt OECD:s konvention innebär avsiktligt erbjudande, löfte eller gåva av otillbörlig ekonomisk eller annan fördel, antingen direkt eller via mellanhand, till en utländsk statstjänsteman eller för dennes eller annan parts räkning, med avsikten att tjänstemannen skall agera eller avstå från att agera inom ramen för dennes utövande av sina officiella uppgifter, i syfte att uppnå eller bibehålla affärsverksamhet eller andra oegentliga fördelar vid genomförandet av den internationella verksamheten.

Lämpliga oberoende externa revisorer. Externa revisorer skänker trovärdighet till publicerad ekonomisk redovisning och är grundläggande för allmänhetens förtroende för redovisningens tillförlitlighet. I detta sammanhang innebär oberoende att revisorerna inte utsätts för påverkan eller har egenintressen eller relationer som kan äventyra det yrkesmässiga omdömet. Adekvata normer för att säkerställa externa revisorers oberoende gör det möjligt för dem att göra en objektiv bedömning av företagets räkenskaper, ekonomiska redovisning och internkontroller. (Ur OECD:s reviderade rekommendationer om bekämpande av bestickning, V. B. ii.).

Missbruk. Missbruk innebär handlingar som är överdrivna eller olämpliga, bedömda med allmänt accepterade internationella begrepp och principer för affärsverksamhet (se relevanta internationella instrument). Missbruk innebär inte nödvändigtvis överträdelser (brottsliga eller av annan art) i alla rättsordningar.

Närstående företag. Närstående företag är företag som inte har en relation på armlängdsavstånd till varandra (t.ex. en relation som omfattar oberoende och konkurrerande intressen). Detta kan bero på att företagen ingår i samma koncern eller att det finns familjeband eller personliga band mellan befattningshavare i de olika företagen. Det är särskilt svårt att redovisa transaktioner mellan närstående företag (se **armlängdsprincipen**). Av detta skäl föreskrivs ofta i lednings-, tillsyns- och skattebestämmelser en mer ingående granskning av transaktioner mellan närstående bolag.

Offentliga tjänstemän. Med offentlig tjänsteman avses den som innehar en lagstiftande, administrativ eller rättslig tjänst, vare sig han eller hon är anställd eller vald, den som utövar en offentlig funktion, inklusive för ett offentligt organ eller för ett offentligt företag (t.ex. ett statligt företag), samt en tjänsteman eller en företrädare för en offentlig internationell organisation. (Denna definition bygger på definitionen av "utländsk offentlig tjänsteman" i artikel 1 i OECD:s konvention om bekämpande av bestickning).

Olämplig inblandning i lokala politiska aktiviteter. Ett klagande av vad olämplig politisk inblandning innebär är något som alltjämt diskuteras i samband med OECD:s instrument mot korruption. Som minimum skall politisk inblandning anses vara olämplig i ett utländskt

land om den är olaglig i företagets hem- eller värdland. Till exempel är enligt rättssystemen i vissa länder en fördel som utlovas eller ges till en person inför att denne utnämns till utländsk statstjänsteman olaglig. Enligt rättssystemen i många länder betraktas den som tekniskt avgränsad från muta.²⁹ Allmänt uttryckt bör investerare, när de överväger detta spörsmål, ställa sig frågan om deras politiska aktiviteter är av öppen art, om de skulle känna sig väl till mods om aktiviteterna skildrades ingående i massmedia och om deras aktiviteter ligger i värdlandets bästa intresse (se också legitim politisk aktivitet).

Områden med svaga regeringar definieras som investeringsmiljöer där regeringarna inte kan eller vill ta sitt ansvar för att skydda rättigheter (inbegripet egendomsrättigheter), tillhandahålla grundläggande offentliga tjänster (t.ex. sociala program, utbyggnad av infrastrukturen, polisiär verksamhet och förebyggande övervakning) och se till att den offentliga förvaltningen är ändamålsenlig och effektiv. Dessa "regeringsmisslyckanden" leder till mer omfattande misslyckanden i politiska, ekonomiska och samhälleliga institutioner – det vill säga svaga regeringsstrukturer. Områden med svaga regeringar kan identifieras genom

- ytterst lågt index för mänsklig utveckling (detta index, som publiceras av FN:s utvecklingsprogram, mäter olika välfärdsresultat, t.ex. barnadödlighet, läskunnighet, förväntad livslängd och olika mått på materiell levnadsstandard, samt utgifter för hälsovård och utbildning),
- omfattande och allvarlig korruption och laglöshet,³⁰
- allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna och av internationell humanitär rätt samt endemiska våldsamma konflikter som underblåses av en mängd olika motiv (t.ex. ekonomiska, politiska, etniska och stamrelaterade) och där de stridande parterna kan vara mycket olika (t.ex. inhemska eller internationella och formella eller informella),

²⁹ Beskrivningen av rättssystemens behandling av transaktioner som görs inför att en person utnämns till offentlig tjänsteman är hämtad från kommentarerna till konventionen om bekämpande av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser, punkt 10.

³⁰ På Transparency Internationals webbplats (www.transparency.org) finns information för att skapa sig en uppfattning om hur utbredd korruptionen är i värdlandet (se t.ex. *Corruption Perception Index* och verktygen för att kartlägga korruption). Världsbankens "Governance indicators" ger också relevant information.

- ytterst svaga resultat vid utvärdering av förvaltningen av landets offentliga sektor och dess prestationer i ekonomiska och politiska utredningar som genomförs av internationella finansinstitut eller andra internationella organisationer.

Relevanta internationella instrument. Många internationella instrument ger god vägledning för värdering av risker och identifiering av god vägledning för värdering av risker och identifiering av lämplig affäretik. Dessa är särskilt relevanta i områden med svaga regeringar, där värdlandet eventuellt saknar informationskällor och vägledningsresurser. I vissa fall innebär instrumenten bindande förpliktelser för staterna, vilket i sin tur kan skapa rättsliga skyldigheter för företagen. OECD:s konvention om bekämpande av bestickning innebär t.ex. ett krav på staterna att straffbelägga bestickning av utländska offentliga tjänstemän, vilket innebär att bestickning är straffbart för företag och enskilda. Företagen bör utvärdera sin speciella företagsituation för att besluta om vilka instrument som är relevanta för affärsverksamheten och hur de skall avspeglas i företagets policy. Följande internationella instrument tas upp i OECD:s riktlinjer för multinationella företag (efter utfärdande organisation):

- **Förenta nationerna:** Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, Köpenhamnsdeklarationen om social utveckling, ILO:s deklaration om multinationella företag och socialpolitik från år 1977, ILO:s deklaration om grundläggande rättigheter och principer i arbetet från år 1988, ILO:s konvention 29 från år 1930 och konvention 105 från år 1957 (avskaffande av alla former av tvångsarbete), ILO:s konvention 111 från år 1958 (principen om förbud mot diskriminering vid anställning och i arbete), ILO:s rekommendation 94 från år 1952 (konsultering och samarbete mellan arbetsgivare och arbetstagare på företagsnivå), Riodeklarationen om miljö och utveckling, Agenda 21, Aarhus-konventionen om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor, samt FN:s konsumentpolitiska riktlinjer. [Bland övriga FN-instrument som nämndes av samrådsdeltagarna bör följande framhållas: FN:s Konvention mot korrupktion, Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, millenniemålen, samt handlingsplanen från världstoppmötet om hållbar utveckling.]

- **OECD (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling).** OECD:s konvention om bekämpande av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser, rådets reviderade rekommendation om bekämpande av bestickning i internationella affärsförbindelser, OECD:s principer om företagsledning, rekommendationen om möjligheten att i beskattningen dra av mutor till utländska myndigheter, riktlinjer om konsumentskydd vid elektronisk kommunikation, samt riktlinjer om transfereringsprissättning för multinationella företag och skatteadministrationer.
- **Privat sektor.** ISO 14000-seriens standarder om miljösystem, Internationella handelskammarens rapport om utpressning och bestickning i affärsförbindelser.

Risker. Risker uppstår till följd av förändringar i företagets omgivning (t.ex. förändrad lagstiftning) eller på grund av anställdas agerande (t.ex. en trolös anställd som beslutar sig för att bryta mot företagets policy och betala en muta). Dessa risker leder till förändringar av företagets värde. Förändringarna kan innebära att företagets värde ökar, och i det fallet är risken en möjlighet. Företag löper många slags risker, ekonomiska, verksamhetsrelaterade, även politiska i samband med den normala affärsverksamheten. I områden med svaga regeringar härrör riskerna i första hand från regeringsmisslyckanden (oförmåga att skydda rättigheter, upprätthålla lagen, tillhandahålla offentliga tjänster, införa ekonomiska och administrativa kontroller av aktörer inom den offentliga sektorn, osv.). Följande riskkällor är de som i första hand bör beaktas i samband med investeringar i områden med svaga regeringar:

- **Ogynnsam utveckling av lagstiftning, politik eller praxis** – Den rättsliga, förvaltningsmässiga och politiska kontexten kan utvecklas på ett sätt som är ogynnsamt (eller gynnsamt) för företaget (t.ex. faktisk expropriering eller hot om sådan, korruption, hot relaterade till avsaknad av rättssäkerhet). Eftersom det föreligger relativt få formella restriktioner på aktörer inom offentlig sektor i områden med svaga regeringar, är denna risk särskilt viktig.
- **Lagöverträdelser:** Företaget kan vara oförmöget att kontrollera sin verksamhet eller sina anställda i syfte att efterleva hemlandets eller värdlandets lagar.

- Bristande efterlevnad av internationella normer: Företaget kan vara oförmöget att kontrollera sin verksamhet eller sina anställda i syfte att följa internationella normer.
- Nära koppling till yttre händelser eller personer – Företaget kan vara nära kopplat till yttre händelser eller personer som framställer företaget i en dålig dager (t.ex. kränkningar av de mänskliga rättigheterna i omedelbar anslutning till dess verksamhet, förbindelser med högre offentliga tjänstemän som allmänt uppfattas som korrumperade).

Detta kan leda till följande typer av värdeförlust för företaget:

- Direkta och indirekta rättsliga kostnader.
- Försämrat anseende: Ett företag kan drabbas av en minskning av värdet på en immateriell tillgång – företagets rykte. Detta kan medföra att det blir svårare att bedriva affärsverksamhet i framtiden eller att konkurrera på kapital- och arbetsmarknaderna.
- Minskning av varumärkets värde: Ett företag med verksamhet i varumärkeskänsliga segment av detaljhandels- eller business-to-business-marknaden kan drabbas av minskat värde på dess varumärken.
- Sjunkande arbetsmoral och minskad hederlighet bland de anställda (skador på den interna företagskulturen): Ett företag kan drabbas av effektivitetsförluster när det gäller internt värdeskapande och interna kontrollprocesser på grund av bristande motivation bland de anställda, ökad cynism och växande tro på att etik inte har någon betydelse.

“Risksituationer” vad gäller intressekonflikter. I OECD:s riktlinjer för hantering av intressekonflikter i den offentliga förvaltningen identifieras risksituationer på följande sätt:

- Bisysslor (*outside appointments*) – Utnämning av en statstjänsteman till styrelse eller annan ledningsgrupp för samhällsföreningar, yrkesorganisationer eller politiska organisationer, andra regeringsorgan, statsägda bolag eller kommersiella organisationer som är inblandade i avtals-, tillsyns-, partnerskaps- eller sponsorsrelationer med den organisation tjänstemannen är anställd av.

- Avtalsförhandlingar – Förberedelser för, förhandlingar om, hantering och genomförande av avtal där en offentlig organisation är involverad.
- Gåvor och andra former av fördelar: Erbjudanden om traditionella eller nya former av gåvor eller fördelar.
- Annan anställning: Offentliga tjänstemän engagerar sig i bisysslor (outside employment) samtidigt som de bibehåller sin officiella tjänst.
- Verksamhet efter att ha avslutat sin tjänstgöring: En statstjänsteman som skall avsluta sin tjänst kan utverka en utnämning eller sysselsättning eller annan verksamhet som skapar en potentiell intressekonflikt med arbetsgivaren.
- “Insiderinformation”: Användning av information som samlats in eller innehas av en offentlig organisation men som inte är tillgänglig för allmänheten och som tjänstemannen har erhållit i förtroende under sin tjänstgöring.

Svaga skattesystem. Följande frågor baseras på OECD:s bästa praxis när det gäller budgetöppenhet (*OECD Best Practices for Budget Transparency*). Även om denna i första hand är riktad till regeringar kan frågorna hjälpa företagen och andra berörda parter att identifiera svaga skattesystem i områden med svaga regeringar. Negativa svar på ett flertal av följande frågor kan vara en indikation på svaghet:

- Är de redovisningsprinciper som ligger till grund för budgeten (inbegripet avvikelser från dessa principer) allmänt tillgängliga?
- Har regeringen infört ett system för interna finanskontroller, bl.a. internrevision, i syfte att säkerställa att den information som ges i rapporterna är fullständig?
- Fullgör finansministern, och de högre tjänstemän som har ansvaret för att utarbeta budgetrapporter, sina åligganden på ett effektivt sätt?
- Granskas budgetrapporten av en ”suverän revisionsinstitution” i enlighet med allmänt godtagna revisionsförfaranden?
- Granskas revisionsrapporterna av parlamentet?

- Har parlamentet möjlighet och resurser för att på ett effektivt sätt granska skatterapporter om så anses nödvändigt?
- Är alla skatterapporter allmänt tillgängliga (bl.a. kostnadsfri tillgång till alla rapporter via Internet)?
- Ser finansministeriet aktivt till att budgetprocessen kan förstås av enskilda medborgare och icke-statliga organisationer?

Företag kan finna ytterligare information om de flesta regeringars skattepolitik och skatteinstitutioner på Internationella valutafondens webbplats (www.imf.org). De företag vilkas verksamhet får stora skattekonsekvenser i värdländer med svaga regeringsstrukturer kan vara betjänta av att ansluta sig till initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin. Detta initiativ avser att öka öppenheten när det gäller intäkter från utvinningsindustrin, vilket gör det lättare att hålla värdregeringarna ansvariga för användningen av dem.

Ökad omsorg i företagsledningen (eller ökad omsorg). Ökad omsorg i företagsledningen är en variant av riskhanteringsuttrycket – “vederbörlig omsorg”. Bruket av ordet “ökad” understryker att företagen bör vara extra vaksamma och omsorgsfulla vid hanteringen av de ökade risker som föreligger i områden med svaga regeringar. Vederbörlig omsorg kan definieras som den ansträngning som en vanlig klok och försiktig person skulle göra under samma eller liknande omständigheter för att undvika att skada företaget eller annan part. Med tanke på de ökade risker som föreligger i områden med svaga regeringar bör företagen stärka de riskhanteringstekniker som de använder i andra investeringsområden. Ökad omsorg innebär extra ansträngningar när det gäller styrelsens engagemang, insamling av information om investeringsmiljön, kontroll och uppföljning, registerhållning och dokumentation, bedömningar, beslutsfattande, inrättande av skyddssystem, företagspraxis när det gäller berörda anställda, kompanjoner och affärspartners (t.ex. för att välja ut lämpliga medarbetare, kompanjoner och affärspartners för riskfyllda positioner och ge dem lämpliga incitament och specialutbildning), övervakning och om så krävs genomförande av förbättringar.

Bilaga 2. Informationskällor för investerare

Bekämpande av korruption

Baselkommittén för banktillsyn www.bis.org/bcbs

Customer Due Diligence for Banks www.bis.org/publ/bcbs85.htm

Financial Action Task Force on Money Laundering: Forty Recommendations on Money Laundering (de fyrtio rekommendationerna från arbetsgruppen för finansiella åtgärder mot penningtvätt)
www.fatf-gafi.org

FN:s Global Compact tionde principen www.unglobalcompact.org

FN:s Konvention mot korruption www.unodc.org

International Association of Oil and Gas Producers - Guidelines on Reputational Due Diligence www.ogp.org.uk/pubs/356.pdf

International Chamber of Commerce: Rules of Conduct and Recommendations on Combating Extortion and Bribery (Internationella handelskammarens uppföranderegler och rekommendationer om bekämpande av utpressning och mutor)
www.iccwbo.org/policy/anticorruption/iccfccd/index.html

OECD:s konvention om bekämpande av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser
www.oecd.org/daf/nocorruption

OECD:s riktlinjer för hantering av intressekonflikter i den offentliga förvaltningen www.oecd.org/gov/ethics

OECD:s riktlinjer för multinationella företag Kapitel VI.
www.oecd.org/daf/investment/guidelines

TRACE: en icke-vinstdrivande sammanslutning som specialiserar sig på undersökningar för bekämpande av bestickning och utbildning av mellanhänder inom internationell handel
www.traceinternational.org

Transparency International Business Principles for Countering Bribery including the Six Step Implementation Process

(Transparency Internationals affärsprinciper för att bekämpa mutor, inklusive sexstegsprocessen) www.transparency.org/global_priorities/private_sector/business_principles,

Wolfsberg Standards on Anti-Money Laundering
www.wolfsberg-principles.com

Mänskliga rättigheter, humanitär rätt och säkerhetsstyrkor

Danish Institute for Human Rights (Danska institutet för mänskliga rättigheter) www.humanrights.dk

Extractive Industries: Conflict-Sensitive Business Practice
(Utvinningsindustrier: konfliktkänsliga affärsmetoder) www.international-alert.org/our_work/themes/extractive_industries.php

Human Rights and Business Project (Projektet mänskliga rättigheter och affärsverksamhet) www.hrca.humanrightsbusiness.org

International Alert www.international-alert.org

Internationella arbetsorganisationen
International Labour Organisation www.ilo.org

Internationella Rödakorskommittén www.icrc.org: Genèvekonventionen från år 1949 och dess två tilläggsprotokoll från år 1977

OECD:s kommitté för utvecklingsstöds riktlinjer för förebyggande av våldsamma konflikter
www.oecd.org/dac/conflict/preventionguidelines

OECD:s riktlinjer för multinationella företag Kapitel II.
www.oecd.org/daf/investment/guidelines

UN Global Compact www.unglobalcompact.org Business Guide for Conflict Impact Assessment and Risk Management
(Affärsguide för konfliktkonsekvensbedömning och riskhantering)
www.unglobalcompact.org/docs/issues_doc/7.2.3/BusinessGuide.pdf

Voluntary Principles for Security and Human Rights
(frivilliga principer för säkerhet och mänskliga rättigheter)
www.voluntaryprinciples.org

Världsbankens Conflict Prevention and Reconstruction Unit
www.worldbank.org/conflict

Skattefrågor

Extractive Industries Transparency Initiative (EITI)
(initiativet till öppenhet inom utvinningsindustrin)
www.eitransparency.org

OECD Best Practices on Budget Transparency
(OECD:s bästa praxis när det gäller budgetöppenhet)
www.oecd.org/gov

OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations (OECD:s riktlinjer om transfereringsprissättning för multinationella företag och skatteadministrationer)
www.oecd.org/ctp/tp

För internationellt verksamma företag utgör områden med svaga regeringar och konfliktområden utmanande investeringsmiljöer. I juni 2006 antog OECD:s ministerråd ett verktyg för riskhantering i syfte att hjälpa företagen – särskilt små och medelstora – att klara dessa utmaningar. Verktyget har utvecklats av OECD i nära samarbete med näringslivet, fackföreningar och civila samhället, och kan ses som en vidareutveckling av OECD:s riktlinjer för multinationella företag.

Denna publikation är en svensk översättning av verktyget och innehåller en lista med frågor som företag kan ställa när de överväger nära förestående eller framtida investeringar i områden med svaga regeringar eller konfliktområden. Frågorna berör bland annat hur man som företag kan förhålla sig till politiska aktiviteter, lagar och förordningar och handlar också om företagsledningens engagemang. Mänskliga rättigheter och hantering av säkerhetsstyrkor samt att påtala missförhållanden är andra viktiga delar i verktyget.

Tanken är att verktyget ska hjälpa företag att bedriva sund affärsverksamhet i länder där myndigheterna är oförmögna eller ovilliga att ta sitt ansvar och att främja dialog mellan aktörer om hur man kan skapa förutsättningar för ekonomisk och social utveckling.

För mer information kontakta:

Globalt Ansvar
UD:s enhet för internationell handelspolitik
103 39 Stockholm
Tel: 08 – 405 10 00

På UD:s webbplats finns mer information om verktyget för riskhantering och relaterade frågor: www.ud.se/ga

REGERINGSKANSLIET

Utrikesdepartementet